

Asia: VN/1070/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Suurin Allianssin kritiikki esityksessä kohdistuu siihen, että sukupuolen vahvistaminen olisi jatkossakin mahdollista ainoastaan täysi-ikäisille. Tämä tarkoittaa, ettei lasten ja nuorten oikeuksia tunnusteta ja huomioida vielääkään.

Allianssi näkee, että sukupuolen juridisen vahvistamisen tulisi olla mahdollista omalla ilmoituksella yli 15-vuotiaille. Myös tätä nuoremmilla täytyy olla mahdollisuus korjata sukupuolimerkintäänsä. Henkilön ihmisoikeuksiin syvästi vaikuttava kysymys ei saa perustua tekniseen ikärajaan vaan tilannetta pitäisi arvioida tapauskohtaisesti yhdessä nuoren ja huoltajien kanssa. Lapsilla ja nuorilla täytyy aina olla oikeus olla kuultavana ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Oma sukupuoli on mitä suurimmissa määrin tällainen asia. Päivitettävän lainsäädännön on vastattava esimerkiksi muiden Pohjoismaiden vastaavaa, sisältäen alaikäisten oikeuden sukupuolen juridiseen vahvistamiseen. Suomi on näiltäkin osin rikkonut ihmisoikeuksia järjestelmällisesti, kuten lukuisat kansainväliset toimijat ovat vuosien saatossa huomauttaneet.

Toinen esityksen suurista puutteista on se, ettei siinä tunnusteta tarpeeksi muun- tai intersukupuolisia. Allianssin näkemyksen mukaan Suomessa tulisi ottaa käyttöön kolmas juridinen sukupuoli

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitettyssä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

-

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihitteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

-

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

-

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erityistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

-

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

-

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

-

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnonssa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

-

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Allianssi näkee positiivisena, että lainsäädäntöä sukupuolen vahvistamisesta ollaan vihdoin uudistamassa ja pitää uudistusta oikeasuuntaisena. Erityisesti itsemääräämisoikeuden vahvistaminen, lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poisto sekä juridisen ja lääketieteellisen prosessin erottaminen toisistaan ovat välttämättömiä ja tervetulleita uudistuksia. Näemme silti, että esityksessä on vielä paljon korjattavaa, jotta kaikkien sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten oikeudet toteutuisivat täysimääräisesti.

Suurin Allianssin kritiikki esityksessä kohdistuu siihen, että sukupuolen vahvistaminen olisi jatkossakin mahdollista ainoastaan täysi-ikäisille. Tämä tarkoittaa, ettei lasten ja nuorten oikeuksia tunnisteta ja huomioida vieläkään.

Käytännössä tämä heikentää trans-, muun- ja intersukupuolisten lasten sekä nuorten hyvinvointia merkittävästi, sillä heistä 42 % on kokenut syrjintää. Väärä juridinen sukupuoli altistaa osaltaan nuoria syrjinnälle ja häirinnälle. THL:n tekemän vuoden 2019 kouluterveyskyselyn mukaan noin 3 % nuorista kuuluu sukupuolivähemmistöön.

Allianssi kannattaa sitä, että juridisen sukupuolimerkinnän voisi korjata jo ennen täysi-ikäisyyttä niin, ettei alaikäisiltäkään vaadittaisi lääketieteellistä selvitystä tai todistusta lisääntymiskyvyttömyydestä. Esitykseen sisältyvää sukupuolen korjaamisen täysi-ikäisyyden vaatimusta tuleekin arvioida hyvin kriittisesti. Euroopan Unionin perusoikeusviraston kyselyn (2020) mukaan joka viides suomalainen transihminen on tiennyt ennen kuuden vuoden ikää, ettei oma sukupuoli vastaa syntymässä määriteltä sukupuolta ja kolme neljästä on tiennyt tämän ennen täysi-ikäisyyttä.

Allianssi näkee, että sukupuolen juridisen vahvistamisen tulisi olla mahdollista omalla ilmoituksella yli 15-vuotiaille. Myös tätä nuoremmilla täytyy olla mahdollisuus korjata sukupuolimerkintäänsä. Henkilön ihmisoikeuksiin syvästi vaikuttava kysymys ei saa perustua tekniseen ikärajaan vaan tilannetta pitäisi arvioida tapauskohtaisesti yhdessä nuoren ja huoltajien kanssa. Lapsilla ja nuorilla täytyy aina olla oikeus olla kuultavana ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Oma sukupuoli on mitä suurimmissa määrin tällainen asia. Päivitettävän lainsäädännön on vastattava esimerkiksi muiden Pohjoismaiden vastaavaa, sisältäen alaikäisten oikeuden sukupuolen juridiseen vahvistamiseen. Suomi on näiltäkin osin rikkonut ihmisoikeuksia järjestelmällisesti, kuten lukuisat kansainväliset toimijat ovat vuosien saatossa huomauttaneet.

Toinen esityksen suurista puutteista on se, ettei siinä tunnisteta tarpeeksi muun- tai intersukupuolisia. Allianssin näkemyksen mukaan Suomessa tulisi ottaa käyttöön kolmas juridinen sukupuoli. Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn mukaan 2,2 % nuorista koki joko olevansa samaan aikaan poika ja tyttö, ei kokenut olevansa kumpaakaan tai kokemus sukupuolesta vaihteli. Asia on nuorille merkittävä, ja Suomen lainsäädännön tulisi monen muun maan asettaman esimerkin mukaan mahdollistaa ei-binäärinen identiteetti myös juridisesti.

Allianssi näkee positiivisena, että jatkossa myös transvanhempien on mahdollista päivittää vanhemmuusmerkintänsä juridista sukupuoltaan vastaavaksi. Tämä suojaa myös lapsen ja nuoren yksityisyyttä.

Kansainvälisen vertailun kohdalla tulee selkeästi ilmi, että hallituksen esityksen mukainen lakiuudistus tarkoittaisi sitä, että Suomi on tulevaisuudessakin sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen osalta taantumuksellisin Pohjoismaa, etenkin alaikäisten osalta: kaikissa muissa pohjoismaissa alaikäisillä on joko jo mahdollisuus vahvistaa juridinen sukupuolensa tai tällainen uudistus on vireillä.

Suomessa kansalaisyhteiskunta on vaikuttanut aktiivisesti sukupuolen vahvistamiseen liittyvän lainsäädännön uudistamisen puolesta jo lähes vuosikymmenen. Useammalla hallituskaudella lakia on ollut tarkoitus uudistaa, mutta jostain syystä nämä aiheet eivät ole realisoituneet. Olisikin erittäin tärkeää tehdä uudistus kerralla kunnolla nyt ja mahdollistaa sukupuolen juridinen vahvistaminen myös alaikäisille. Muuten on vaarana, että myös mahdollinen seuraava, Suomen tosiasiallisesti Pohjoismaiden tasolle vievä lakiuudistus viivästyy huomattavasti ja samalla useampi nuori sukupolvi ehtii kärsiä siitä, että alaikäisillä ei ole mahdollista saada juridiseksi sukupuolekseen muuta kuin syntymässä määritellyn sukupuolen. Nyt olisikin erittäin tärkeää tehdä uudistus kerralla kunnolla, kaikkien ihmisoikeudet turvaavalla tavalla.

Uutislähteiden mukaan Venäjän hyökkäystä pakenevilla trans- ja ei binäärisillä ihmisillä on ollut vaikeuksia päästä pois maasta, kun heidän passinsa sukupuolimerkintä ei ole täsmännyt omaa sukupuolta tai ulkoista olemusta. Tämä on todella ajankohtainen esimerkki siitä, millaisia vaikeuksia väärä juridinen sukupuoli voi pahimmillaan aiheuttaa. Allianssi edellyttää, että lakiuudistus viedään maaliin siten, että sillä edistetään kaikkien sukupuolivähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten ihmisoikeuksien täysimääräistä toteutumista.

Hiltunen Titta
Suomen nuorisovaltuustojen kattojärjestö Allianssi ry